

УДК: 929:631.9

СЕРГЕЄВА Ірина Леонідівна

Національна наукова сільськогосподарська бібліотека
Національної академії аграрних наук України
вул. Героїв Оборони, буд. 10, м. Київ, 03127
E-mail: ils.sergeeva@gmail.com
https://orcid.org/orcid id/ 0000-0003-0439-7917

1-й ВСЕРОСІЙСЬКИЙ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИЙ З'ЇЗД У ДІЯЛЬНОСТІ ТА ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ Б.К. ЄНКЕНА

Анотація. В статті висвітлюється окремий етап наукової біографії Бориса Карловича Єнкена – одного з фундаторів суспільної агрономії, його внесок в організацію і побудову сільськогосподарських досліджень, розробку їх напрямів і методів для подальшого розвитку аграрної науки. Відображено науковий доробок Б.К. Єнкена під час його роботи на Харківській селекційній станції та його участь у 1-му Всеросійському сільськогосподарському з'їзді. Визначено місце і роль вченого у формуванні сучасних теоретико-методологічних засад у суспільній агрономії, селекції та насінництві.

Ключові слова: 1-й Всеросійський сільськогосподарський з'їзд; землеробство; селекція; сорт; суспільна агрономія

Б.К. Єнкен відіграв важливу роль у становленні агрономічної дослідної справи і сільськогосподарського виробництва на науковій основі у кол. Російській імперії, у т.ч. в Україні. Зокрема, значною подією став 1-й Всеросійський сільськогосподарський з'їзд у Києві 1-10 вересня 1913 р.

З червня 1908 року Б.К. Єнкен стає членом Харківського товариства сільського господарства. Його діяльність пов'язана з науковою і організаторською діяльністю з питань селекції та насінництва, а також організацією сільськогосподарської дослідної справи. За безпосередньої участі Бориса Карловича сформувалася Харківська селекційна станція. Він взяв активну участь у виборі ділянки, закладці дослідів, будівництві приміщень, а згодом стає помічником директора станції – П.В. Будріна. Ним були обрані у вивчення такі сільськогосподарські культури: озиме жито, ячмінь і соняшник. Б.К. Єнкен проводить за ботанічними та агрономічними характеристиками досліді з житом і завершує вивчення цієї культури за класифікацією типів колосу АБС, вивчає колір зерна, особливо скловидного жита, проводить експедиції по Ставропольській губернії з пошуку вихідного матеріалу жита, здійснює аналіз місцевого Немишлянського і Петкуського жита [1]. Працюючи на Харківській селекційній станції, бере активну участь у 1-ому Всеросійському сільськогосподарському з'їзді у Києві, який відбувся з 1 по 10 вересня 1913 року. Інформація про заходи з підготовки такого масштабного з'їзду висвітлена у звіті Організаційного Бюро [2].

Перший Всеросійський сільськогосподарський з'їзд було організовано з ініціативи Ради Київського товариства сільського господарства і сільськогосподарської промисловості. Підготовчі роботи з організації з'їзду відкрилися лише 25 січня 1913 року. Нарада відбулася за керівництва Голови Київського Губернського Земського агроному І.Г. Черниша [2].

1 вересня 1913 року у м. Києві після відслуженого молебню, у Софійському соборі у присутності учасників і гостей Головою Організаційного Комітету зі скликання з'їзду, Головою Київського товариства сільського господарства Г.Л. Давидовим урочисто було відкрито перші загальні збори 1-го Всеросійського сільськогосподарського з'їзду. Робота з'їзду була поділена на такі секції: 1) суспільної агрономії; 2) економіки і організації сільського господарства та сільськогосподарської промисловості; 3) економіки, суспільної агрономії, землеробства та тваринництва; 4) тваринництва; 5) землеробства; 6) садівництва і городництва; 7) лісової справи [3].

Перше засідання секції землеробства відбулося 1 вересня 1913 року за головування – Миколи Абрамовича Крюкова – члена Ради, Головного Керуючого Землеустроєм і Землеробством. Після ознайомлення головуючим учасників з'їзду з порядком відкриття і організації розпорядчої діяльності секцій постало питання про обрання кандидатів до президії секції землеробства [4]. Засідання запропонувало у кандидати голови секції землеробства С.Ф. Третякова, якого було обрано одноголосно. Також після відказу А.Н. Мініна до секції обираються одноголосно помічниками головуючого М.А. Єгоров і С.Л. Франкфурт. Секретарем секції було обрано Д.Л. Кагана.

За даними Організаційного Бюро, до роботи секції землеробства була заявлена 41 доповідь, список яких знаходився у 4-ому бюлетені з'їзду. За пропозицією головуючого було ухвалено різний час проведення секцій землеробства та сучасної агрономії, а також друге засідання секції постановили розпочати 2 вересня 1913 року о 10 годині ранку під керівництвом С.Ф. Третякова. Всього було проведено вісім засідань цієї секції, останнє відбулося 9-го вересня.

На четвертому засіданні секції землеробства, яке відбулося 4 вересня 1913 року під керівництвом М.А. Єгорова, у порядку денному були доповіді Б.К. Єнкена: 1) «Значение и методика индивидуального и массового отбора». 2) «Задачи скрещивания в русских условиях». Але дебати по попередніх доповідях затяглися, і доповіді Б.К. Єнкена було перенесено до порядку денного п'ятого засідання під керівництвом А.А. Севастьянова на 5 вересня 1913 року.

У доповідях були представлені напрями роботи Харківської сільськогосподарської станції з гібридизації польових рослин і поставлені задачі щодо напрямків цих досліджень. Також важливим питанням

доповіді є застосування генетичного (до 4-го покоління) аналізу до масового вивчення сортів, особливо місцевих. У дебатах з приводу доповідей Б.К. Єнкена взяли активну участь такі учасники секції: Б.Н. Усовський, С.І. Воробйов, М.А. Єгоров, П.І. Міщенко. Після закінчення доповідей, члени зборів обирають головою на шосте засідання секції землеробства Ф.Б. Яновчика, а його помічником – Б.К. Єнкена (через від'їзд із Києва С.Ф. Третякова та М.А. Єгорова) [4].

Наступна доповідь Б.К. Єнкена «О неотложной необходимости исследования сортов сельскохозяйственных растений» була заслухана на шостому засіданні секції землеробства, яке відбулося 7-го вересня під головуванням М.К. Малющицкого. У доповіді зазначалося, що Харківська селекційна станція веде вивчення пшениці Горконкур, по якій В.Я. Юр'єв провів первинний відбір. При вивченні селекційних, як оригінальних, так і акліматизованих, та місцевих, селянських – «природних» сортів жита виявилось, що без застосування добрив селянські сорти дають кращий урожай, ніж іноземні селекційні. Для дослідів пшениці було взято сорт Горконкур – червона остиста пшениця з маєтку Карачеевка – єдиного маєтку, де зберігається чистота сорту. Тейська пшениця через вилягання не була включена у дослідження. Досліди з житом ведуться з 1907 року, отримані дані свідчать про перевагу культурних сортів над місцевими. Доповідь Б.К. Єнкена було схвалено, і на прохання головуючого запропоновано представити її на наступному з'їзді з питань обстеження сортів сільськогосподарських рослин [4].

Секція землеробства за доповідю Єнкена Б.К. «О неотложной необходимости исследования сортов сельскохозяйственных растений» у постанові зазначила нагальну необхідність планомірного обстеження сільськогосподарських рослин, у чому зацікавлені дослідні установи, міністерство фінансів, міністерство торгівлі та промисловості, земства, кооперативи, інтендантства, борошномельна і хлібопекарська промисловість та сільські господарства. Необхідно, щоб обстеження сортів сільськогосподарських рослин проводилось за уніфікованими («однородними») програмами, що допускає зведення отриманих матеріалів, і під керівництвом або за участі обласних станцій та дослідних установ. Запропоновано у найближчому майбутньому скликати спеціальний з'їзд або при одному із найближчих всеросійських з'їздів з дослідної справи організувати спеціальну секцію з питань районного обстеження сільськогосподарських рослин. Департамент Землеробства мав взяти на себе ініціативу залучення до обстеження сортів сільськогосподарських рослин зацікавлених відомств і забезпечення обстеження коштами [5].

Одночасно з 1-им Всеросійським сільськогосподарським з'їздом проходить Київська Всеросійська виставка. Сформований комітет виставки і з'їзду надав членам з'їзду право безкоштовного відвідування

демонстраційних павільйонів сільськогосподарських машин під керівництвом спеціалістів. Завдяки таким привілеям виставку відвідало понад 1,5 тис. селян-екскурсантів [1]. Передбачалося дати спеціальний спектакль у міському театрі, організувати огляд пам'яток міста під керівництвом членів археологічного товариства, ряд екскурсій до зразкових господарств з садівництва та лісівництва.

Слід зазначити, що до оргкомітету з'їзду надійшло понад 700 назв тем доповідей та 120 осіб виступили. А найголовніше те, що 1-й Всеросійський сільськогосподарський з'їзд висвітлив багато важливих питань про роль та взаємовідносини уряду, громадських організацій та приватних осіб у справі устрою, господарювання, напрямів діяльності дослідних установ, підтримки сільського господарства, забезпеченні кращим селекційним матеріалом, сільськогосподарським обладнанням і машинами, підготовкою кадрів. На з'їзді уперше пролунала пропозиція щодо заснування єдиної загальноросійської агрономічної організації, а також висвітлено низку практичних заходів з селекції та насінництва.

Джерела та література

1. Вергунов В.А. Професор Борис Карлович Єнкен (1873-1943): нарис життя та творчої діяльності. Київ: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2014. 432 с.
2. Труды 1-го Всероссийского сельскохозяйственного съезда в Киеве 1-10 сентября 1913 г. Вып. VII: Журналы заседаний секции лесного дела и доклады секции, отчет Бюро по созыву съезда /под ред. И.Г. Черныш, И.А. Прилежаева. Киев: Тип. А.М. Пономарева, 1914. 143 с.
3. Труды 1-го Всероссийского сельскохозяйственного съезда в Киеве 1-10 сентября 1913 г. Вып. II: Журналы общих собраний съезда, заседаний секции общественной агрономии и доклады секции /под ред. И.Г. Черныш, И.А. Прилежаева. Киев.: Тип. С.Г. Слюсаревского, 1914. С. 3-30.
4. Труды 1-го Всероссийского сельскохозяйственного съезда в Киеве 1-10 сентября 1913 г. Вып. V: Журналы заседаний секции земледелия и доклады секции, отчет Бюро по созыву съезда /под ред. И.Г. Черныш, И.А. Прилежаева. Киев.: Тип. А.М. Пономарева, 1914. С. 18-23.
5. Труды 1-го Всероссийского сельскохозяйственного съезда в Киеве 1-10 сентября 1913 г. Вып. I: Постановления съезда /под ред. И.Г. Черныш, И.А. Прилежаева. Киев.: Тип. Т-ва «Печатня С.П. Яковлева», 1913. С. 30-32.

Сергеева Ирина Леонидовна

Национальная научная сельскохозяйственная библиотека
Национальной академии аграрных наук Украины
ул. Героев Оборона, д. 10, г.Киев, Украина, 03127

1-й Всероссийский сельскохозяйственный съезд в деятельности и творческом наследии Б.К. Енкена

Анотація. В статье освещается отдельный этап научной биографии Бориса Карловича Енкена – одного из основоположников общественной агрономии, его вклад в организацию и построение сельскохозяйственных исследований, разработку их направлений и методов для дальнейшего развития аграрной науки. Отражены научные разработки Б.К. Енкена во время его работы на Харьковской селекционной станции и его

участие в 1-м Всероссийском сельскохозяйственном съезде. Отображается место и роль ученого в формировании современных теоретико-методологических основ в общественной агрономии, селекции и семеноводстве.

Ключевые слова: 1-й Всероссийский сельскохозяйственный съезд; земледелие; селекция; сорт; общественная агрономия

Serguyeva Iryna

National Scientific Agricultural Library
of the National Academy of Agricultural Sciences of Ukraine
10; Geroiv Oborony St., Kyiv, Ukraine, 03127

1-st All-Russian Agricultural Congress in activity and creative heritage of B.K.Yenken

Abstract. The article covers a separate stage in the scientific biography of Boris Karlovich Yenken – one of the founders of social agronomy, his contribution to the organization and building of agricultural researches, development of their directions and methods for the further development of agrarian science. The scientific work of B.K. Yenken during his work at the Kharkiv Breeding Station and his participation in the 1st All-Russian Agricultural Congress. The place and role of the scientist in the formation of contemporary theoretical and methodological foundations in social agronomy, breeding and seed production are shown.

Keywords: 1st All-Russian Agricultural Congress; agriculture; breeding; variety; public agronomy

References

1. Verhunov V.A. (2014). *Profesor Borys Karlovych Yenken (1873-1943): narys zhyttia ta tvorchoi diialnosti* [Professor Boris Karlovich Yenken (1873-1943): essay on life and creative activity]. Kyiv, TOV «Nilan-LTD» [in Ukrainian].
2. I.G. Chernysh, I.A. Prilezhaeva (Ed.). (1914). *Trudy 1-go Vserossiiskogo sel'skokhozyaistvennogo s'ezda v Kieve 1-10 sentyabrya 1913 g. Vyp. VII: Zhurnaly zasedanii sektsii lesnogo dela i doklady sektsii, otchet Byuro po sozyvu s'ezda* [Proceedings of the 1 st All-Russian Agricultural Congress in Kiev September 1-10, 1913. Issue VII: Logs of the meetings of the Forestry Section and the reports of the section, the report of the Bureau on the Convocation of the Congress]. Kyiv: Tip. A.M. Ponomareva [in Russian].
3. I.G. Chernysh, I.A. Prilezhaeva (Ed.). (1914). *Trudy 1-go Vserossiiskogo sel'skokhozyaistvennogo s'ezda v Kieve 1-10 sentyabrya 1913 g. Vyp. II: Zhurnaly obshchikh sobranii s'ezda, zasedanii sektsii obshchestvennoi agronomii i doklady sektsii* [Proceedings of the 1 st All-Russian Agricultural Congress in Kiev September 1-10, 1913. Issue II: Journals of general meetings of the congress, sessions of the section of public agronomy and reports of the section]. Kyiv: Tip. S.G. Slyusarevskogo [in Russian].
4. I.G. Chernysh, I.A. Prilezhaeva (Ed.). (1914). *Trudy 1-go Vserossiiskogo sel'skokhozyaistvennogo s'ezda v Kieve 1-10 sentyabrya 1913 g. Vyp. V: Zhurnaly zasedanii sektsii zemledeliya i doklady sektsii, otchet Byuro po sozyvu s'ezda* [Proceedings of the 1 st All-Russian Agricultural Congress in Kiev September 1-10, 1913. Issue V: The journals of the meetings of the section of agriculture and the reports of the section, the report of the Bureau on the Convocation of the Congress]. Kyiv: Tip. A.M. Ponomareva [in Russian].
5. I.G. Chernysh, I.A. Prilezhaeva (Ed.). (1913). *Trudy 1-go Vserossiiskogo sel'skokhozyaistvennogo s'ezda v Kieve 1-10 sentyabrya 1913 g. Vyp. I: Postanovleniya s'ezda* [Proceedings of the 1 st All-Russian Agricultural Congress in Kiev September 1-10, 1913. Issue I: Decisions of the Congress]. Kyiv: Tip. T-va "Pechatnya S.P. Yakovleva" [in Russian].

Received 11.04.2018

Received in revised form 27.04.2018

Accepted 10.05.2018